

KYRKKLOCKORNAS KLÄMTNING OCH KUNGÖRANDET AV ÖVERHETENS BUD

Av docenten ERIK FAHLBECK, Djursholm

ENLIGT meddelande i pressen klämtade kyrkklockorna lördagsmorgonen den 2 september i åtskilliga landsorter, förkunnande inryckning till den av Kungl. Maj:t anbefallda förstärkta försvarsberedskapen. Man har härvidlag följt värnpliktslagens bestämmelser om verkställandet av inkallelse då rikets försvar eller säkerhet så kräver. Och kyrkklockorna ljödo litet varstans i vårt långa land. Ej att undra på, att gott folk på sina håll trodde att kriget även för vår del brutit ut.

Ty ringning med kyrkklockor på extra ordinarie tid leder ovillkorligen tanken till allvarliga ting. Begravningsringningen stämmer oss till en, åtminstone kortvarig, erinran om timlighetens gränser. Och när klämtning sker på sätt som anger, att fråga icke är om en medmänniskas sista färd, ana alla att något ovanligt, något av särskild betydelse, sannolikt av olycksbådande art, är å färde. Men vad? Malmen ljuder över våra boningar, över skog och fält med förseglad tunga. Envar söker oroligt av granar och vänner erhålla besked om vad som står på. Rykten hinna uppstå, växa och växla, innan vetskap erhållits om vad kyrkklockornas budskap verkligen innebär.

Besked härom kan, för att fortfarande hålla oss till den nu aktuella värnpliktslagen, erhållas genom offentliga anslag av kungörelsen i fråga å lämpliga platser, genom uppläsning av densamma från predikstolen i kyrkan samt genom införanden i »ortens tidningar». Lagen har genom dessa olika publikationssätt sökt giva största möjliga effektivitet åt den *delgivning* till allmänheten och särskilt de värnpliktiga, vilken sålunda *erhållit formen av ett offentligt kungörande*. I vissa fall skall dessutom inkallelse ske genom personlig order, och åtskilliga ha i dessa dagar genom rekommenderade försändelser per post eller helt enkelt per telefon och telegraf *personligen delgivits* respektive militära order.

Dessa olika sätt för myndigheternas meddelande av bud och befallningar till medborgarna exemplifiera de två huvudformer, vilka härvidlag kommit till användning. Å ena sidan märkes det personliga beskedet, riktat direkt till den det vederbör, varvid bevis av denne kan erhållas att han verkligen emottagit budskapet i fråga. Detta är givetvis det både effektivaste och från rättssäkerhetens synpunkt tryggaste sättet att delgiva medborgaren myndighetens bud. Men i många fall kan icke den direktpersonliga delgivningen tillgripas. Myndigheterna — eller också enskilda, när saken t. ex. gäller stämning eller kallelser av olika slag — vet icke var den, man vill nå, befinner sig; eller budskapet är avsett för en »menighet», en kommun eller annan likartad samfällighet, eller också för ett stort, eventuellt obegränsat antal medborgare. I dessa fall har man tillgripit det offentliga kungörandet såsom en sorts surrogat för den personliga delgivningen. Genom offentligt kungörande avses ju att snabbt och effektivt nå så många som möjligt, helst alla som vederbör. Någon verklig garanti för att så blir förhållandet — såsom vid direktpersonlig delgivning — finnes naturligen dock icke.

Från rättslig synpunkt grundlägger delgivningen — den direkta såväl som den indirekta genom offentligt kungörande — förpliktelse för den åsyftade medborgaren att ställa sig budskapet, befallningen o. s. v. till efterrättelse. Ingen kan rimligtvis vara pliktig att utföra något eller efterkomma en befallning utan att på något vis ha erhållit besked härom, d. v. s. ha blivit delgiven. När så skett och en förpliktelse alltså rättsligen grundats, är den förpliktade å andra sidan skyldig att ställa sig denna till efterrättelse vid äventyr av rättsförluster eller påföljder av olika slag. I det fall, som ovan berörts, nämligen militär inkallelse, innehåller också kungörelserna erinran om den allvarliga påföljden av försummelse att efterkomma inkallelsen: värnpliktig, som utan laga förfall underlåter att inställa sig, anses såsom rymmare och straffas enligt strafflag för krigsmakten. Särskilt i orostider måste regering och myndigheter ha kraftigt verkande tvångsmedel till förfogande för försumliga medborgare.

Såsom av ovanstående kortfattade antydningar torde framgå är av stor vikt, såväl för det allmänna som för den enskilde, att formen för ifrågakommande meddelandens överbringande till den eller dem det vederbör, m. a. o. delgivningen, blir så betryggande och samtidigt effektiv som möjligt. Att i detta avseende allt icke

är välbeställt enligt gällande svensk rätt har länge insetts. Särskilt har man riktat sig mot det fortfarande flerstädes i lagstiftningen stadgade offentliga kungörandet genom uppläsning från predikstolen i kyrka. Detta hävdvunna kungörande stammar ju från svunna epoker långt före vår moderna tid, då kyrkan utgjorde samlingsplatsen för församlingens vuxna befolkning. Kyrkokenigheten erhöi då en direkt muntlig delgivning av vad överheten påbjöd. Allbekanta förhållanden hava ju längesedan medfört, att allenast en bråkdel av befolkningen på detta vis nås av kungörelserna i fråga, vilka skola uppläsas efter gudstjänsten. Icke minst från kyrkligt håll ha önskemål framförts om avskaffande av detta världsliga kungörande, vilket ofta kan verka störande på det kyrkliga rummets helgd och dessutom utgör en extra börda för prästen.

Man har därför också, såsom av värnpliktslagens bestämmelser framgår, jämsides med det hävdvunna kyrkokungörandet från predikstol och genom klockringning, infört modernare och effektivare sätt för delgivning: anslag och publicering i »ortens tidningar». Tack vare en extensiv tolkning — föranledd även av justitie- och militieombudsmännens åtgöranden — räknas såsom ortstidning numera de pressorgan, vilka hava allmän spridning på platsen. Att kungörande på detta vis med nutida utveckling av pressen och tidningsläsandet är en lämplig form för offentliga meddelanden till allmänheten är obestridligt. Anmärkas bör dock härvidlag, att fråga är om meddelanden *med rättslig verkan* enligt vad ovan anförts — alltså icke nyhetsförmedling helt enkelt. Så mycket viktigare är då, att de tidningar, som innehålla kungörelserna i fråga, äro allmänt spridda och lästa.

När i lagstiftningen talas om »allmänna tidningarna» — i motsats till ortstidning! — avses, som bekant, en alldeles särskild publikation, vars egenskap av »allmän» uteslutande består i införandet av legala kungörelser och annonser, nämligen Post- och Inrikes Tidningar. Såsom allmän lektor lämpar sig ju icke »Postgummans» nyhetsmaterial, och dess »läsekrets» består av ett speciellt urval av offentliga tjänstemän, advokater, ombudsmän o. s. v. När Kungl. Maj:ts »öppna brev och påbud» om urtima riksdag lördagen den 2 sept. på rättsligt bindande sätt delgavs svenska folket genom publicering i Svensk författningssamling (att uppläsas från predikstolen) samt i Post- och Inrikes Tidningar är därför sannolikt, att flertalet av hrr riksdagsmän levde i okunnig-

het om vad som sålunda i strikt byråkratisk form delgivits dem, till dess nyhetsförmedlare av helt annan storleksordning omedelbart sörjde för allmängörandet av det riksviktiga påbudet. Likartat är förhållandet med nya lagar och förordningar. I fråga om lagstiftning (lagar, k. förordningar, k. kungörelser, k. stadgar o. s. v.) sker nämligen delgivning med allmänheten genom publicering i Svensk författningssamling. Detta delgivningssätt, vilket ju har en utpräglad fiktiv karaktär, hör samman med sättet för lagstiftningens ikraftträdande, vilken akt, som bekant, anknutits till publiceringen i författningssamlingen (lagen den 1/6 1894). Och denna utgör förvisso icke någon Läsning för alla. Ibland skall uppläsning av författningsmaterialet ske från predikstolen, men även denna form för bekantgörande är ju numera skäligen meningslös.

Det råder intet tvivel om, att sättet för våra myndigheters meddelanden till enskilda eller allmänheten i flera avseenden lider av en sorts byråkratisk eftersläpning, om uttrycket tillåtes, vilken kan utmana löjet, därest icke saken hade sin allvarliga sida. Ty delgivningen grundlägger ju för medborgaren ett rättsförhållande till det allmänna, och uraktlåtenheter härvidlag medföra rättsföruster och direkta påföljder. Då måste också krävas, att sättet för delgivningen motsvarar sin tid och tager dess tekniska hjälpmedel i anspråk. I en vår närstående rättsordning som Finlands har det antikverade kyrkokungörandet redan år 1925 ersatts med *anslag å kommunala anslagstavlor*. En legalisering av detta praktiska sätt för kungörande, varmed man i vårt östra grannland är fullt tillfreds, skulle även väsentligt höja effekten av våra anslag, vilka nu fästas å husväggar där det bäst passar sig.

Den senaste tidens tekniska utveckling har ju dock, som allbekant är, tillfört oss och hela världen en nyhetsförmedlare av hittills oanad effektivitet: *radion*. Om dess insats genom föredrag, musik o. s. v. i vår dagliga trevnad behöver icke ordas. Även myndigheterna begagna sig ju i viss utsträckning av denna vårt hela land och rike nående megafon. Vi lyssna sålunda till meteorologiska anstaltens väderleksutsändningar, utrikesdepartementets meddelanden om amerikaarv, polismyndigheternas efterlysningar o. s. v. Dagens hotfulla situation har f. ö. föranlett myndigheterna att i större utsträckning nyttja radions nyhetsförmedlingsmöjlighet. Men ännu har steget icke tagits ut att även tillägga utsändningarna *rättslig betydelse såsom delgivning*. När saken rör hela folket eller vissa grupper därinom över hela lan-

det synes dock intet delgivningssätt bättre ägnat att snabbt, effektivt, billigt och dessutom säkert fullgöra sin uppgift. Antalet radiolicenser överstiger f. n. 1,300,000, vilket innebär att genomsnittligt var femte person i vårt land är licenstagare. När i betraktande tages att en avsevärd del av dessa utgöres av familjer kan tryggt påstås, att riksradioutsändningarna samtidigt nå praktiskt taget hela vårt folk.

Denna enstående nyhetsförmedlare har av undertecknad i en vetenskaplig — och därför enligt sin natur undanskymd — framställning rekommenderats såsom lämplig form för viss delgivning i rättslig mening. Genom utsändning viss bestämd dag — eller varje dag — å bestämt klockslag skulle inom kort allmänheten vänjas vid detta slag av nyheter, såsom är fallet med andra tidsbestämda utsändningar. Bevis om att utsändningen nått alla de orter som avses kan lätteligen erhållas genom åläggande för t. ex. polismyndighetens lokala befattningshavare att å ifrågavarande tidpunkt avlyssna utsändningen, diarieföra den eller också, om den någon gång av tekniska skäl uteblivit, omedelbart inrapportera detta. Att alla de medborgare, vilka avses, verkligen erhållit del av kungörelsen i fråga, kan visserligen icke styrkas — men så är ju, som ovan nämnts, icke heller förhållandet med offentliga anslag eller tidningsmeddelanden. Även härvidlag byggs på den rättsliga fiktionen, att vederbörande genom kungörandet erhållit direktpersonlig delgivning. Det är emellertid av både allmänt och enskilt intresse, att det allt offentligt kungörande vidlådande fiktiva momentet i möjligaste mån elimineras. Ju effektivare kungörandet blir, desto bättre tillgodoses detta önskemål och därmed rättssäkerhetssynpunkten. Delgivning genom radio innebär, kan man säga, en utveckling i gigantiskt förstorad skala av den forna direktmuntliga delgivningen från predikstolen i kyrka.

Här föreslagna olika sätt av tidsenlig art för delgivning genom kungörande, vilka givetvis tänkas kombinerade med tidningspressens redan i anspråk tagna möjligheter, kräva förvisso noggrann omprövning, innan de förverkligas. Förslag om rationalisering av nuvarande kungörelseförfarande ha tidigare vid olika tillfällen framförts samt även å tjänstens vägnar föranlett reformprojekt år 1927, vilka alltjämt vila i vederbörande departements arkiv. Det synes sannerligen vara på tiden, att något åtgöres i denna försummade sak. De förordningar och bud, vilka i nuvarande allvarstygda tid riktas till vårt folk, ha aktualiserat detta spörsmål.

Såsom en handgriplig påminnelse härom framstår bensinkungörelsen den 1 sept., vilken med omedelbart ikraftträdande utkom från trycket i Svensk författningssamling (nr 588) på e. m. samma dag. Utan handelsministerns allmängörande i radio denna dag hade kungörelsen icke kunnat efterlevas, ty förbudet för inköp av bensin tillämpades ju redan vid midnatt den 1 sept., och efter kl. 10 f. m. dagen därpå tillämpades körförbudet för privatbilar, motorcyklar, motorbåtar och luftfartyg. På liknande sätt tillgick med den kungörelse om inskränkning i lastbilstrafiken (nr 627), vilken handelsministern per radio den 6 sept. meddelade allmänheten, samt med kungörelsen (nr 639) om exportförbud å vissa varor, allmängjord av handelsministern i radio den 10 sept.

Låt oss fortgå på denna väg, med den viktiga kompletteringen dock, att detta allmängörande i radio tillägges *rättslig* verkan, så att *även ikraftträdandet* anknytes till riksradioutsändningen, vilken då kommer att innebära verklig delgivning genom kungörande. Publiceringen i Svensk författningssamling av lagar och förordningar måste självfallet fortbestå, men den starkt fiktiva karaktär, som detta delgivningssätt ensamt för sig innebär, skulle i väsentlig grad mildras, om delgivningen därjämte anknötes till regelbundna radioutsändningar, vilka i mindre brådskande fall, alltså såsom regel, endast behövde innehålla författningens namn och nummer i författningssamlingen.

Ingen vill väl bestrida den suveräna överlägsenheten hos detta kungörelsesätt över det fortfarande gällande, vilket stadgas bl. a. i kungl. brevet 1808 (!), även av åtskilliga rättsbildade till men för deras verksamhet förbisett, nämligen att »resolutioner och utslag som KB eller kollegierna meddela uti ekonomi- eller politimål, vilka röra antingen hela menigheter eller så många särskilda personer, att en bestyrkt avskrift av samma beslut icke kan varje person utan större kostnad eller besvär tillställas, skola genom uppläsandet från vederbörande predikstolar kungöras», från vilken tidpunkt besvärstiden räknas. Kurialstilens tröttande längd likaväl som kungörandets form böra otvivelaktigt få tillhöra den »gamla goda tiden». Låt tidsenliga former för offentligt kungörande ersätta förkunnelsen från predikstolen och kyrkklockornas ringning, avsedda för det religiösa livets helgade ändamål!